

РОЗДІЛ I

Загальна, фізична й конструктивна географія

УДК 911.3

Олександр Гладкий

Сучасні уявлення про об'єкт і предмет географії

Проаналізовано основні уявлення сучасності стосовно об'єкта та предмета географічної науки. Обґрунтовано сутність географічної оболонки як інваріантного об'єкта географічних досліджень. Схарактеризовано основні підходи до цілісності географічних знань. Виокремлено структуру географічного знання та логічну схему природно-соціально-економічної триєдності в географії. Розкрито сутність об'єкта і предмета метагеографії.

Ключові слова: об'єкт, предмет, географія, географічна оболонка, географічне середовище, цілісність і триєдність географії, структура науки, метагеографія.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасна наукова думка постійно стикається з викликами нових трансформацій системи пізнання, які зумовлюють глибокі зміни її категоріальних устроїв. Останнім часом, особливо в контексті постнекласичного напрямку філософії, істотно змінюються фундаментальні положення наук, уявлення про об'єкт і предмет пізнання. Не минули ці процеси й географію.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Питання сутності географії та об'єкта її дослідження привертати думки багатьох учених. Починаючи від натурфілософів стародавнього світу (Платон, Аристотель, Страбон), учених епохи Відродження (Вареніус, Т. Морр, Т. Кампанелла), Просвітництва (О. фон Гумбольдт), думки про об'єкт і предмет географії стали наріжним каменем теоретичних викладок цієї науки. У XIX – на початку XX ст. означеним вище проблемам присвячували свої роботи К. Ріттер, Е. Реклю, П. П. Семенов-Тянь-Шанський, О. Воєйков, В. Докучаєв, Д. Анучин, Ф. П. В. Ріхтгофен, а в нинішній період – В. Преображенський, Е. Алаєв, У. Мересте, С. Ниммік, А. Ретеюм, Л. Серебряний, Ю. Єфремов, А. Ісаченко, В. Котляков, П. Гагет, П. Джеймс і Дж. Мартін, К. К. Марков, Ю. Г. Саушкін, Н. К. Мукітанов, С. Л. Рудницький, Л. Л. Розанов, Є. В. Раушенбах, М. Д. Пістун, С. І. Іщук, Д. Замятін, Ю. Голубчиков та ін. Однак цілісного уявлення про об'єкт і предмет географічної науки на сьогодні не сформовано.

Формулювання цілей статті. Постановка завдання. Саме тому об'єктом цього дослідження є сучасні уявлення про об'єкт і предмет географічної науки, а предметом – їх аналіз у царині постнекласичного напрямку філософії – від ідей географічної оболонки до метагеографії.

Мета статті – висвітлити сучасні підходи до сутності об'єкта і предмета географічних досліджень; **завдання** – обґрунтувати сутність географічної оболонки як інваріантного об'єкта географічних досліджень; розкрити основні підходи до цілісності географічних знань, проаналізувати структуру географічного знання та логічної схеми природно-соціально-економічної триєдності в географії; визначити сутність об'єкта й предмета метагеографії.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Становлення і розвиток географії – це складний і дуже тривалий процес, логічно пов'язаний із розвитком людських знань про світ та поглядів на його організацію. Він триває і сьогодні. Обговорення шляхів розвитку географії йде за такими напрямками: 1. Уявлення про об'єкт і предмет географічної науки. 2. Уявлення про основні способи наукового географічного пізнання. 3. Положення про зміст і структуру географії, процеси диференціації та інтеграції, аналізу та синтезу. 4. Ідеї географічного детермінізму та індетермінізму тощо.

Основна увага в географічних дослідженнях присвячена визначенню цієї науки, адже саме в ньому стисло й змістовно мають розкритися всі наукові підвалини географічного знання.

Географія – це наука про закони розвитку просторово-часових систем (геосистем), що формуються на земній поверхні в процесі взаємодії природи й суспільства; про методи прогнозування цих систем і управління ними; наука про походження, будову, функціонування, динаміку й розвиток просторово-часових природно-суспільних геосистем; система природничих і суспільних наук про природні територіально-виробничі та соціально-територіальні комплекси Землі та їх компоненти.

Об'єктом географічного дослідження зазвичай називають будь-які матеріальні утворення або явища (стан, відношення, процес) на земній поверхні, що відповідають трьом важливим методологічним принципам географії – просторовості, комплексності, конкретності. Ними можуть бути явища та об'єкти, які входять до складу географічної оболонки (разом із соціосферою географічного середовища), як і сама географічна оболонка загалом, що виступає граничним, універсальним, інваріантним, остаточним об'єктом географічних досліджень. Її дослідження та науковий аналіз передбачає отримання нового знання (емпіричного, теоретичного), що є вкрай важливим для розвитку теоретичних знань географічної науки.

Є декілька визначень поняття «географічне середовище»:

1. Природна геосистема, у межах якої взаємодіють нижні шари атмосфери, літосфери, гідросфери й біосфери.

2. Граничний об'єкт дослідження географії – складна оболонка, яка складається з трьох «сфер» – літосфери (земна кора), гідросфери (водних об'єктів), атмосфери (повітряна оболонка), а також особливої біосфери, у якій розвивається розумне життя, існує людина й людське суспільство. Цей шар (п'ятий) отримав назву «соціосфера».

Отже, об'єкт географічного спостереження – це об'єкт дослідження, який має бути доступним для кількісного виміру за відстанню, площею, кількістю ознак чи явищ, що проявляються в просторі й часі.

Таке розуміння об'єкта дослідження географії поділяє багато вчених. Так, Ю. Г. Саушкін стверджує: «Географія – наука про закони розвитку просторових (територіальних) систем, сформованих на земній поверхні в процесі взаємодії природи і суспільства і про управління цими системами».

Поняття об'єкта і предмета тісно пов'язане зі структурою науки, з розумінням її цілісності та природно-суспільної єдності простору. Учені здебільшого вважають, що **об'єктом** географії є власне земна поверхня – взаємодія живої і неживої природи та людського суспільства. Саме таке бачення розкриває цілісність, складність, комплексність і водночас просторову орієнтованість географічних досліджень.

Відповідно до поставлених завдань наукового дослідження виділяється його предмет, який різний для кожної окремої галузі чи підгалузі наукового знання. Віддавна розвиток географії та її предмета пізнання пов'язаний з уявленнями про природу і її взаємозв'язки із суспільством (Вареніус, О. Гумбольдт, К. Ріттер, Е. Реклю, П. П. Семенов-Тян-Шанський, О. Восейков, В. Докучаєв, Д. Анучин, Ф. П. В. Ріхтгофен, К. Марков, В. Преображенський). І сьогодні ведеться пошук інтегративного ядра загальної географії, що покликана розробити наукові концепції реагування на наслідки глобальної суспільної та екологічної кризи. Ця загальна географія має стати своєрідним теоретико-методологічним стрижнем природничої і суспільної галузі знань про простір.

Розроблення теорії і методології загальної географії наприкінці ХХ ст. учені пропонували здійснювати згідно з низкою концептуальних уявлень: 1) про географічне середовище (Н. Мукітанов) [8]; 2) про геOVERSUM (Е. Алаєв) [1]; 3) про географічний світ (У. Мересте, С. Ниммік) [6]; 4) про просторові відношення між суспільством і географічним середовищем (А. Ретеюм, Л. Серебряний); 5) про ландшафтну сферу (Ю. Єфремов); 6) про географічні взаємодії між людством і природним середовищем (А. Ісаченко) [5]; 7) про географічну оболонку (В. Котляков) [7].

Різними були погляди на об'єкт дослідження географії і серед зарубіжних учених. Наприклад, об'єкт вивчення географії розуміли як просторову організацію людського суспільства та його взаємозв'язки з навколишнім середовищем (П. Гагет) [12], зони взаємного проникнення літосфери, гідросфери, атмосфери, біосфери, антропосфери (П. Джеймс і Дж. Мартін). Відповідно до традицій, власного досвіду, знання, наявних можливостей, поставленими цілями і провідною ідеєю, географ виділяє той предмет, що цікавить науковця, відбираючи потрібні йому явища й залишаючи осторонь усе інше. Сьогодні навіть у межах історично сформованих окремих, часто дуже вузьких географічних дисциплін (галузей науки) все важче й важче розв'язувати завдання виокремлення свого, моно-

дисциплінарного предмета дослідження. Стає необхідним установлення тісних взаємозв'язків між предметами різних дисциплін.

Отже, *предмет географії* – просторово-часові процеси виникнення, функціонування, динаміки і розвитку природно-суспільних геосистем (географічної оболонки). При цьому географи відштовхуються від парадигми цілісності географії, покладеної в основу взаємодії «суспільство–природа» (рис. 1). Ця взаємодія поділяється на три етапи.

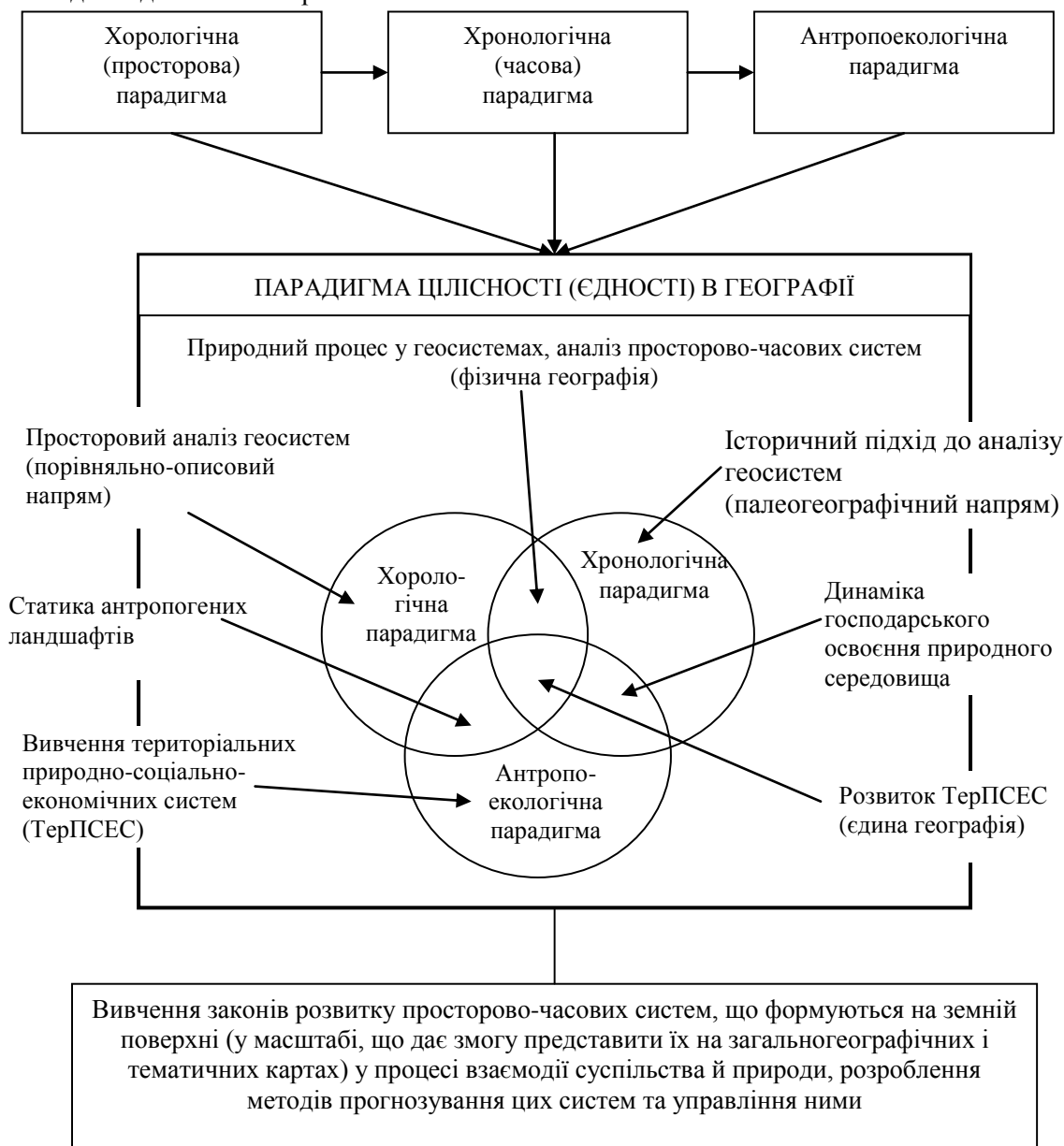

Рис. 1. Уявлення про цілісність географії

На першому етапі в межах хорологічної парадигми розв'язували завдання просторового аналізу геосистем із застосуванням порівняльно-описових методів. Географія мала відповідати на питання: де? чого? скільки? Із середини XIX ст. розпочався другий етап розвитку географії, в якому в межах хронологічної парадигми розв'язували питання коли? як? чому? Обидві парадигми утворили на початку XX ст. просторово-часовий підхід до розуміння предмета географічних досліджень. Ще далі, у середині XX ст., з'явилась антропоєкологічна парадигма, яка розв'язувала завдання взаємодії суспільства і природи, тобто до поставлених вище питань додали ще два: що буде? де буде?

На перехресті цих етапів у результаті господарського освоєння території виникає вчення про *природно-соціально-економічні геосистеми* (ТерПЕС), які, власне кажучи, і виступають основними об'єктами географічних досліджень.

Цю думку підтримує і К. К. Марков. Учений стверджує, що географічна оболонка загалом є загальним об'єктом усіх географічних наук (загальної географії). Предметом географії, на думку цього вченого, є вивчення просторово-часових особливостей взаємодії суспільства і природи. Справді, в усіх географічних науках є спільність підходу до вивчення різних об'єктів і процесів. На думку Ю. Г. Саушкіна [11], природні та соціально-економічні явища досліджуються однаково – «географічно». Ця однаковість стосується до морфологічного пізнання географією своїх об'єктів. Саме цей, морфологічний підхід об'єднує предмети дослідження окремих географічних наук.

Феномен сучасної географії полягає в тому, що вона об'єднує природничі (фізична географія) і суспільні (соціально-економічна, політична географія) закономірності, акцентуючи увагу на територіальних (просторових) аспектах. Фізична географія, у свою чергу, розпадається на окремі підрозділи, що вивчають окремі компоненти природи, а економічна та соціальна – окремі компоненти суспільного життя.

Життя сформулювало соціальне замовлення для учених-географів – дослідити механізм взаємодії природи й суспільства, об'єктивно та всебічно окреслити екологічну ситуацію у світі, визначити шляхи оптимізації системи природокористування тощо. Для розв'язання цього завдання в другій половині ХХ ст. формується єдина загальна географія (рис. 2). У ній визначено процеси гуманізації, соціологізації, екологізації, економізації і глобалізації мислення.

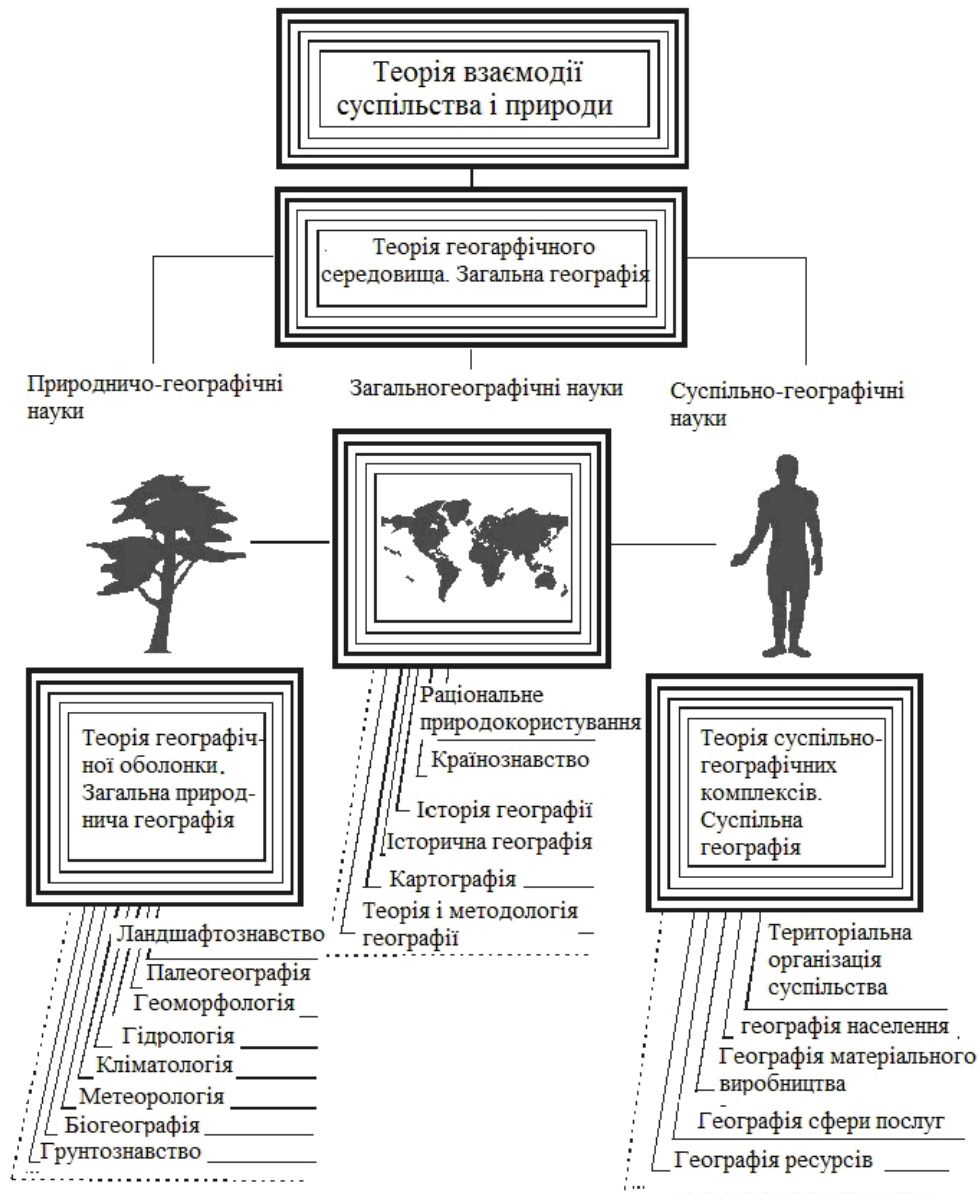

Рис. 2. Система географічного знання (за Н. К. Мукітановим) [8]

Гуманізація географії включає в себе наближення до людини як головного об'єкта наукової діяльності, розгляд життя людей та задоволення їх потреб. Соціологізація полягає в підвищенні уваги до соціальних аспектів розвитку життя, до географічних теорій організації суспільства. Екологізація передбачає розгляд життя людини в нерозривному зв'язку із середовищем її існування. Економізація присвячена запровадженню до географічних досліджень методів і прийомів економічних наук, а глобалізація – аналіз та розв'язання конфліктів між потребами людей, їх господарською діяльністю і станом природного середовища, які набули всесвітніх масштабів.

Тому *головним завданням географії* в сучасному світі стало виявлення просторово-часових взаємозв'язків, природних і антропогенних факторів розвитку території та забезпеченості розвитку різних територіальних систем.

Отже, географія займає унікальне місце в системі наук, відіграє роль зв'язної ланки між природничими й суспільними науками. Вона формує гуманістичний світогляд, любов до Батьківщини, навички до соціально-відповідальної поведінки в навколишньому світі.

Загальна географія – це сукупність уже сформованих і створюваних у майбутньому дисциплін. Вона надає знання і про інтегративні об'єкти (географічна оболонка, географічний комплекс), і про окремі об'єкти – геокомпоненти й геосфери.

Загальна географія спрямована на акумуляцію в собі інтегруючого знання географічної науки: а) єдиного знання про інтегративні об'єкти і б) предметного знання про певні аспекти простору, що різняться один від одного. Загальна географія включає в себе галузі, які вивчають не який-небудь окремий об'єкт загалом, а спільні узагальнені аспекти різних географічних об'єктів: простір, динаміку, розвиток, субстанцію.

Отже, загальна географія – наука інтегрувальна. І. П. Герасимов назвав п'ять принципів, які забезпечують єдність географії: історизм, регіоналізм, екологізм, соціологізм, антропологізм. У. Мересте та С. Ниммік додали до них принципи економізму, дермографізму й технологізму [6]. Однак тісно пов'язують географічні науки саме регіоналізм та екологізм, оскільки жоден із географічних напрямів не може обійти ці принципи (А. Н. Ласточкін).

Перед загальною географією стоїть завдання звести всі знання про людину й навколишнє середовище (довкілля) в єдину наукову галузь, яка являтиме цілісну пізнавальну систему зі своїм об'єктом і предметом, єдиним понятійно-термінологічним апаратом, методикою і методами дослідження.

Сучасна географія досить важко сприймає ідеї єдності просторового знання. Вона й досі чи не єдина наука, яка розділена на дві полярні частини – фізичну та суспільну, які з часом отримують усе більші розбіжності свого розвитку та різновекторні напрями спрямованості пізнавального процесу. Результатом цього поділу стало паралельне існування різних за своїми об'єктами й фундаментальними засадами дослідження наук, а не лише двох окремих напрямів у середовищі єдиної географії.

Слід визнати, що така ситуація зумовлена історичною логікою розвитку географії, яка із всезагальності й описовості простору перейшла до його глибокого структурного аналізу та дослідження взаємозв'язків природних чи суспільних комплексів і пережила кількісну революцію. Певною мірою поділ географії на дві частини був ґносеологічно зумовлений складністю об'єкта дослідження й неможливістю на той час його формалізувати та дослідити в єдиному цілому, у всьому різноманітті його проявів та внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків.

Тому позитивним моментом ґносеологічної детермінації географії став глибокий галузевий системно-структурний аналіз окремих природних і суспільних процесів та явищ. Негативними аспектами такого поділу стало відчуження обох наук, зменшення напрямів їх конструктивної взаємодії та ущербність пізнавального процесу. Фізична географія частково втратила своє прикладне суспільне значення і залишилася переважно на рівні описовості та емпіричного аналізу. Суспільна географія зорієнтувалася на всебічний аналіз суспільно-географічних комплексів, за яких природне середовище виступає лише окремим компонентом, субстратом, який має лише природно-ресурсне значення і відповідні геометричні параметри.

Намагання розробити теоретико-методологічні передумови формування «єдиної географії» виникали вже досить давно. Усі вони виходили з парадигми аналізу «взаємодії людини та земного природного довкілля». До них у вітчизняній науці належать концепції конструктивної географії, антропогенного ландшафтознавства та ноосферної концепції. Перша з них була покликана оптимізу-

вати взаємодію суспільства і природи в умовах науково-технічної революції на основі розроблення власних теоретичних моделей та пізнання закономірностей функціонування природно-суспільних систем. Друга концепція передбачала зосередження географічних досліджень на перетворених, змінених людиною ландшафтах і спільний пошук напрямів удосконалення системи природокористування. За третьою концепцією, ґносеологічна роль географії полягає в дослідженні специфічної сфери людського існування – «ноосфери», морально-гуманістичної єдності людини і природи, яка є результатом взаємодії біосфери та соціуму. У зарубіжній науці ці погляди відображені в концепції «сталого розвитку», яка є специфічною моделлю оптимального співіснування та збалансованого функціонування трьох складових частин: природи, суспільства, економіки. Тобто сталий розвиток означає такий перебіг процесів життєдіяльності людей, що не призводить до незворотних змін соціального, виробничого та природного середовища існування людини.

У межах наведених вище інтегративних концепцій було використано значні зусилля щодо об'єднання географії, розвитку спільних теоретико-методологічних основ дослідження та формування одновекторних прикладних цілей і завдань. Однак усі вони поступово трансформувались в окремі наукові напрями, що розвиваються на стику обох географій і не справляють вирішального значення на їх цілісність.

Причини цього криються в потребі зміни парадигми сучасної географії та формуванні універсального онтологічного об'єкта пізнання, який би охоплював усі географічні категорії, процеси і явища. Панівна сьогодні (особливо в зарубіжній науці) парадигма дослідження взаємодії людини й навколишнього природного середовища, яка складає основу «сталого розвитку», поступово і правомірно заміщується «геосистемною парадигмою», за якою географія спрямована на аналіз територіальної організації і комплексно-пропорційного розвитку всіх компонентів земного світу і їх цілісності та компліментарності.

Формування та закріплення нової парадигми сприятиме визначенню онтологічного об'єкта дослідження географії. На глобальному рівні ним виступає, на думку М. Д. Пістуна [9], географічна оболонка як взаємодія трьох основних сфер: неорганічної, органічної, суспільної. На думку вченого, вона є цілісним природно-суспільним утворенням, у якому взаємодіють різні закони «чистої» природи й суспільства. Філософськими аргументами цієї цілісності є принципи монізму й детермінізму. Цілісним є процес освоєння Землі, в основі якого лежать цикли розвитку природного середовища й суспільства, а також обмін речовини, енергії та інформації.

Географічна оболонка, як надзвичайно складний об'єкт дослідження, характеризується поліструктурністю, ізоморфізмом, динамізмом та підпорядковується дії об'єктивних природно-суспільних законів. Тому методологічна база об'єднаної географії полягає, у прикладному аспекті, у розв'язанні проблеми взаємовідносин суспільства і природи, а в загальногносеологічному – в дослідженні всієї системи взаємозв'язків між окремими елементами географічної оболонки. Такий підхід надає об'єднанню географії вагоме теоретико-методологічне підґрунтя і повертає її із суто прикладних чи описових наук у русло загальнофілософських онтологічних питань [10].

На регіональному й локальному рівнях пізнання поверхні Землі об'єктами вивчення географії є географічні комплекси (інтегральні ландшафти) як геопросторові поєднання компонентів усіх сфер Землі, результат диференціації та інтеграції матеріально-речовинних і духовних компонентів навколишнього середовища. Всебічний аналіз таких інтегральних ландшафтів, заснований на пошуку взаємозв'язків природних і суспільних компонентів, складає прикладну мету та завдання географічних досліджень.

Відомі вітчизняні вчені С. Л. Рудницький та К. Г. Воблий ще на початку ХХ ст. виділили такі завдання географічних досліджень: морфографічне (зовнішній опис процесів і явищ), структурне (опис матеріальних складників), динамічне (опис процесів явищ за часом) і генетичне (розкриття причинних зв'язків між процесами та явищами) [2]. Синтезуючи сучасні погляди, М. Д. Пістун, С. А. Мороз та інші учені [7; 9] сформулювали елементи об'єднаних географічних досліджень:

1. Дослідження територіальної організації (впорядкованості) взаємодіючих компонентів географічної оболонки (або її окремих інтегральних ландшафтів). Передумовами його проведення є характерні ознаки територіальності – ізоморфізм, поліморфізм, зональність та регіоналізм.
2. Дослідження комплексного розвитку взаємодіючих компонентів географічної оболонки, який ґрунтується на системі природно-суспільних зв'язків і процесів та характеризується циклічністю, трансформативністю, компліментарністю.

3. Дослідження пропорційності взаємодіючих компонентів географічної оболонки, яка характеризує їх кількісні та якісні співвідношення.

4. Регулювання взаємодії окремих компонентів географічної оболонки, яке стає можливим завдяки всеосяжності й складності об'єкта дослідження, узгодженій і територіально прив'язаній інформативній базі та застосуванню комплексних методів дослідження (зонування, районування, картографування, моделювання тощо).

Об'єднання географії не обмежується лише загальнометодологічним рівнем. Наступним кроком назустріч повинен стати пошук спільних законів і закономірностей розвитку географічної оболонки та окремих інтегральних ландшафтів, розроблення додаткових принципів, спільних методик і методів дослідження, заснованих переважно на кількісному аналізі, широкому використанні загальнонаукових методів, зокрема логіко-математичних і кібернетичних (моделювання складних систем), узгодження понятійно-термінологічного апарату, розроблення спільних цілей і завдань дослідження тощо.

Думка про існування певних єдиних законів управління природою і суспільством поширюється вже давно. У географії такі, найбільш універсальні закони – це закони територіальної диференціації та інтеграції, територіальної комплексності і пропорційності та закони розвитку (циклічності, стадійності). Їх глибоке пізнання з природно-географічного та суспільно-географічного погляду, що буде супроводжуватися таким загальнофілософським узагальненням, складає основу розвитку сучасної теоретичної бази географії. Конкретним результатом пізнання законів і закономірностей є розроблення відповідних принципів. Засновані на їх цілісності, вони сприятимуть збалансованому, комплексному розвитку інтегральних ландшафтів.

Потреба узгодження методик і методів дослідження викликана значною розбіжністю пізнавального процесу у фізичній та суспільній географії. Орієнтація на часткові, переважно неформалізовані методи посилює їх дисипацію та ускладнює взаємоузгодження отриманих результатів, їх використання в суміжних географічних знаннях. Напрямами сучасної інтеграції методичної бази географії є не лише орієнтація та традиційні синтетичні методи (порівняльно-географічний, описовий, картографічний, районування і зонування тощо), а глибока формалізація різнопланових географічних досліджень на основі розроблення логіко-географічних моделей складних природно-суспільних систем. Такий підхід, здійснений на основі кібернетичних і геоінформаційних технологій, сприятиме формуванню єдиних цілей та завдань дослідження географії, що спиратимуться на спільну методик аналізу інтегрального ландшафту та розроблення синергетичних управлінських рішень його оптимізації.

Єдність поглядів на досліджуваний предмет і підходи щодо його вивчення потребує чіткого узгодження понятійно-термінологічного апарату географії. Основою його вдосконалення, на думку Е. Б. Аласва, є усунення полісемії, синонімії, неправильно орієнтованих і громіздких термінів, пошук еквівалентів у термінології найбільш поширених іноземних мов, орієнтація на власне географічні (а не запозичені з інших природничих, економічних чи суспільних наук) категорії і терміни [1]. Так потребують узгодження поняття «комплекс» і «ландшафт» (що вже відбувається в зарубіжній науці), «географічне середовище» і «територіальна система» тощо.

Отже, сучасна географія потребує поєднання своїх фундаментальних засад і пізнавальних можливостей у єдиній науковій системі для цілісного осмислення картини світу та формування глибокого практичного змісту наукових досліджень. За С. Рудницьким і К. Воблим [2], заснована на цілісності теорії і методології, цілей і завдань дослідження, об'єднана географія стане «мостом між природничими і гуманітарними науками».

Л. Л. Розанов також говорить про доцільність об'єднання двох частин географії – фізичної та економічної і соціальної. Він запропонував термін «географічний технопростір» (геотехпростір). Цей термін він розуміє як природно-штучне матеріальне утворення, представлене речовиною у твердому, рідному газозово-плазменому стані, що розвивається під дією природних і техногенних факторів. Ця трактовка збігається з поняттям географічної оболонки, або геосередовища, що виступають об'єктами загальної географії з додаванням явищ техногенезу.

Отже, мета сучасної географії – вивчити закони розвитку природно-суспільних просторово-часових геосистем, взаємодії суспільства і природи, розроблення методів прогнозування цих систем і управління ними. Географія повинна також розв'язувати завдання просторової організації суспільства.

В основі названих вище підходів завжди лежало дослідження класичної тріади: природи, населення і господарства, а суть географії зводилася до просторово-часового аналізу процесів, систем та структур (і природних, і соціально-економічних). Розглянемо структуру тріади географії (рис. 3).

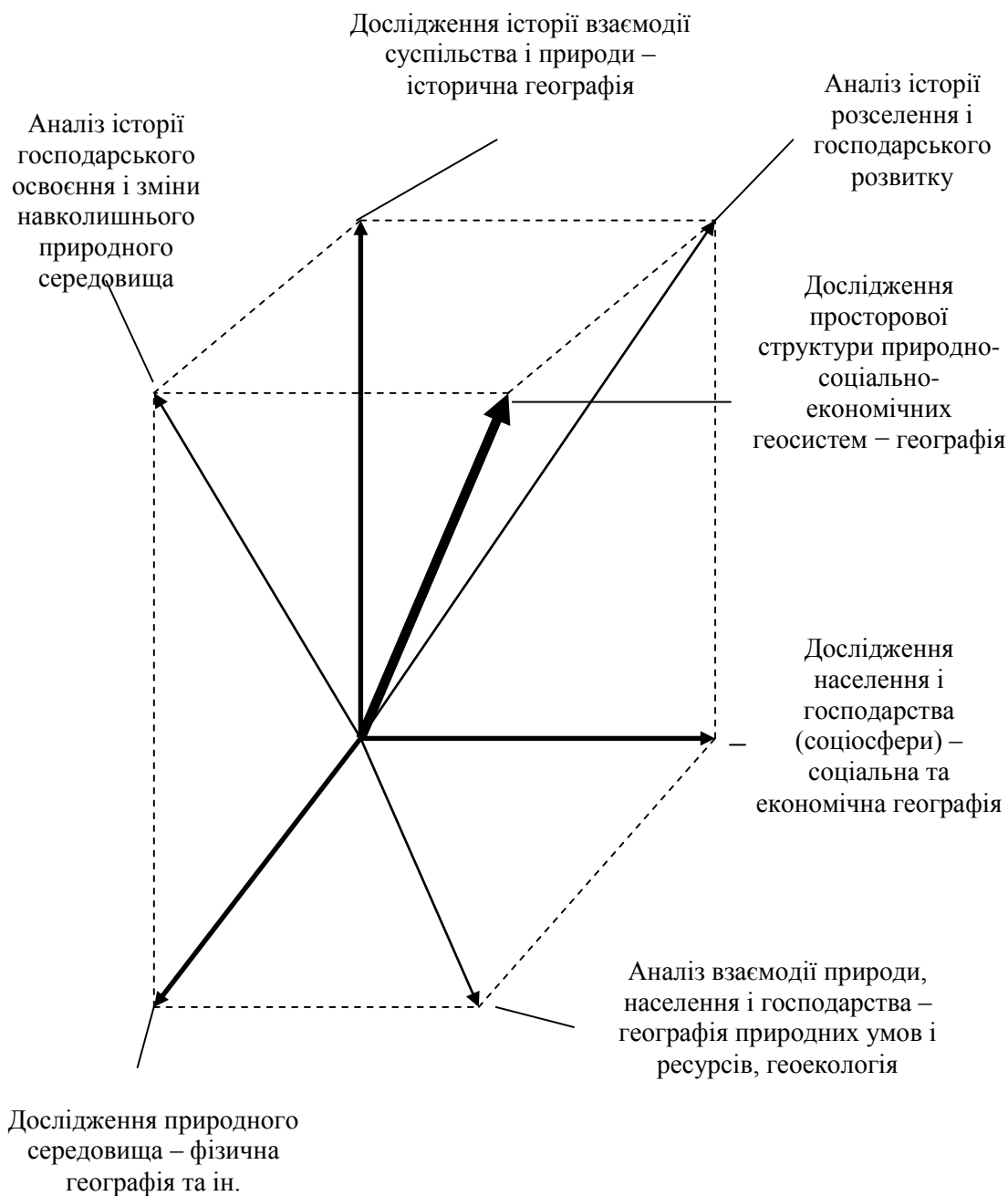

Рис. 3. Логічна структура триєдності географії

Логіку триєдності показав академік Є. В. Раушенбах (1990), щоправда, зовсім в інших цілях, але хід міркувань цілком можна використати й до нашої проблеми. Логічна структура троїчності зводиться до співвідношення триєдності, єдиної сутності й неподільності. Математичним об'єктом із таким набором властивостей є побудована в тривимірному просторі декартова система координат із довільним кінцевим вектором на її початку – географією.

Цьому вектору відповідають три складники, розміщені на осях: фізична географія, що досліджує просторово-часові особливості природи земної поверхні; соціальна географія, що досліджує просторово-часові особливості населення; економічна географія – досліджує просторово-часові особливості господарства. Розгляд властивостей такого об'єкта показує очевидність його троїстості. Так само легко зрозуміти, що сума перерахованих властивостей вектора є потрібною, тобто без будь-якого з них існування системи в колишньому вигляді стає неможливим. На перетині трьох площин графіка

можемо виділити найважливіші міждисциплінарні географічні напрями: соціально-економічна географія – аналіз взаємодії населення й господарства; географія природних умов і ресурсів – аналіз взаємодії господарства та природного середовища; геоecологія – аналіз взаємодії населення та навколишнього природного середовища.

На завершення слід відзначити, що всі логічні напрями єдиної географії багато вчених, зокрема Д. Замятин, Ю. Голубчиков, об'єднує у так звану метагеографію [3; 4]. Це: 1) галузь теоретичних досліджень, що вивчає місце географії в системі наук, її взаємодію з іншими науками й видами діяльності, специфічні риси розвитку географії як цілісної системи наукового знання, причини та фактори, що зумовлюють цю цілісність, структуру географії. Метагеографія вивчає також особливості географічного мислення, характер географічних закономірностей і законів, гіпотез і теорій та інші проблеми, пов'язані з професійною діяльністю географа; 2) розділ географії, що вивчає її місце в системі наук, структуру й розвиток, а також особливості географічного мислення, характер законів і закономірностей, теорій і гіпотез. Стає зрозумілим, що лише гармонійне поєднання всіх видів знання дає змогу домогтися значних успіхів у наукових дослідженнях.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сучасна географія все більше відходить від традиційних уявлень про об'єкт і предмет свого дослідження, продиктованих діалектичною парадигмою науки (у вітчизняному випадку конкретно: матеріалістичною діалектикою). У її царині все активніше розвиваються постнекласичні герменевтичні вчення щодо об'єктно-предметної сутності географічних досліджень, які висвітлюються в межах концепції метагеографії. Їх імплементація в науковий лексикон та вдосконалення категоріального апарату – основа для подальших розвідок.

Джерела та література

1. Алаев Э. Б. Социально-экономическая география: понятийно-терминологический словарь / Э. Б. Алаев. – М. : Мысль, 1983. – 348 с.
2. Воблий К. Г. Організація праці наукового працівника (методика і техніка) / К. Г. Воблий. – К. : Вид-во АН УРСР, 1947. – 150 с.
3. Голубчиков Ю. Н. География человека / Ю. Н. Голубчиков. – М. : Эдиториал УРСС, 2003. – 296 с.
4. Замятин Д. Н. Метагеография. Пространство образов и образы пространства / Д. Н. Замятин. – М. : Аграф, 2004. – 512 с.
5. Исаченко А. Г. Развитие географических идей / А. Г. Исаченко. – М. : Мысль, 1971. – 416 с.
6. Мересте У. И. Современная география: вопросы теории / У. И. Мересте, С. Я. Ныммик. – М. : Мысль, 1984. – 295 с.
7. Мороз С. А. Методология географічної науки : навч. посіб. / С. А. Мороз, В. І. Онопрієнко, С. Ю. Бортник. – К. : Заповіт, 1997. – 333 с.
8. Мукитанов Н. К. От Страбона до наших дней / Н. К. Мукитанов. – М. : Мысль, 1985. – 237 с.
9. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії : навч. посіб. / М. Д. Пістун. – К. : Вища шк., 1996. – 231 с.
10. Преображенский В. С. Я – географ. Из творческого наследия / В. С. Преображенский. – М. : ГЕОС, 2001. – 292 с.
11. Саушкин Ю. Г. Избранные труды / Ю. Г. Саушкин. – Смоленск : Универсум, 2001. – 416 с.
12. Хаггет П. Пространственный анализ в экономической географии / П. Хаггет [пер. с англ.]. – М. : Прогресс, 1968. – 391 с.

Гладкий Александр. Современные представления об объекте и предмете географии. Раскрыты основные представления современности по отношению к объекту и предмету географии. Обоснована сущность географической оболочки как инвариантного объекта географических исследований. Раскрыты основные подходы к целостности географических знаний. Выделена структура географического знания и логическая схема природно-социально-экономического триединства в географии. Раскрыта сущность объекта и предмета метагеографии.

Ключевые слова: объект, предмет, география, географическая оболочка, географическая среда, целостность и триединство географии, структура науки, метагеография.

Gladkey Alexander. The Current Ideas of Object and Subject in Geography. The current ideas of object and subject in geography are disclosed. The essence of the geographical sphere as an invariant object of geographical research is defined. The basic approaches to the integrity of geographical knowledge are explored. The structure of geographical knowledge as well as logical scheme of natural-socio-economic triad in geography is investigated. The essence of object and subject of meta-geography is disclosed.

Key words: object, subject, geography, geographical sphere, geographical environment, integrity and trinity in geography, the structure of science, meta-geography.

Стаття надійшла до редколегії
28.05.2014 р.